

ЦВЕТАН ПЕТКОВ
РОМАН
ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ

chitanka.info

Има писатели, които създават относително малко по обем творчество и все пак оставят дълбока дия в литературата на своята страна. Към тях без колебание можем да причислим и Ричард Хюз (1900–1976 г.).

Първите си стъпки в литературата той прави непосредствено след Първата световна война — през 1922 г. в Лондон поставят неговата „Трагедия на сестрите“. Отзивите са много благоприятни — не друг, а Бърнард Шоу казва, че това е най-добрата едноактна пиеса, която познава. Големият успех носи и бърза популярност на Хюз. През следващите години писателят издава стихосбирки, сборници с разкази, но драматургията задълго остава негово основно занимание. Появяват се и сборници с пиеси, между другото той се смята за автор на първата в света радиопиеса — „Опасност“, излъчена от ББС през 1924 г. През тези години Хюз основава трупата „Портмадък (Карнарвъншир) Плейърс“, а от 1924 до 1936 г. е заместник-директор на Уелския национален театър.

С „Ураган над Ямайка“ започва неговото постепенно преориентиране към големите белетристични форми. Но трите му романа — от които последният недовършен — се появяват на големи интервали. При това всеки е толкова различен от останалите, че изследователите му се затрудняват да изведат някаква определена линия на развитие — поне в общоприетия смисъл на думата.

Наистина Хюз създава относително малко за повече от петдесет години работа като професионален писател. Това се дължи донякъде на крехкото му здраве, но най-вече на начина, по който твори. Подчинявал се е на един неумолим стремеж към постигане на възможно най-доброто и е преработвал непрекъснато, а в някои случаи е писал наново пасажки, дори цели глави.

Близките му си спомнят как вечер четял пред тях написаното през деня. Това не е само любопитна подробност, а факт с голямо значение за творчеството му — съпругата на писателя, Франсес Безли, е известна художничка и ако тя не успявала да си състави точна зрителна представа от написаното, Хюз се връщал към него, за да го преработи. Това обяснява до голяма степен и изключителната свежест и точност на описанията, това, че те оживяват в съзнанието на читателя. Без да са претрупани, в тях не липсва нито една необходима

подробност. В процеса на непрекъснатата преработка той съкращава, отстранява всичко излишно.

Българските читатели вече са имали възможност да се запознаят с „Ураган над Ямайка“, публикуван от издателства „Г. Бакалов“ — Варна, в превод на Й. Костурков. Затова няма да се спирам на него, но мимоходом ще напомня, че макар да е по-скоро роман за деца, той е задълбочено изследване на човешкото, най-вече на детското поведение при изключителни обстоятелства.

Вторият роман на Хюз „Премеждие“ (1938 г.) си поставя наглед същата задача. Подобно знаменития „Тайфун“ на Конрад той описва поведението на хора, попаднали в ураган, при това разразил се с небивала мощ там, където никой не го е очаквал. Но „Премеждие“ отдавна се схваща и като нещо по-голямо — като страховита алегория на разпадането на Британската империя, дори на разпадането на цялата колониална западна цивилизация.

В последно време се подхвърля и идеята, че това е всъщност нещо като прелюдия към опус магнум на Хюз — „Съдба човешка“. Идеята за написването на този, по думите на самия автор „голям исторически роман за моето време“, го осенява, докато работи в Адмиралтейството в Лондон през войната. Тогава стига до заключението, че войната, нейните корени и последици са тема, която заслужава изцяло вниманието на един писател. Романът е замислен като тетралогия, но Хюз успява да напише само първите му две части: „Лисица на тавана“ (1961 г.) и „Дървената пастирка“ (1973 г.). Сам авторът обичал да казва, че за да го довърши, ще трябва да доживее 120 години. За наше щастие останената от него дилогия има всички качества на самостоятелно цяло.

Ако в първите два романа предмет на художествено изследване е поведението на хората, поставени при извънредни обстоятелства, то в „Съдба човешка“ писателят анализира поведението на човека в исторически условия. Тук историята присъства, и то с главна буква. Тя не е просто фон на действието, а самото действие. Историческите фигури участват като герои на повествованието. С широкия си обхват, многоаспектност, преплитащи се сюжетни линии, галерия от образи от най-различни народи и прослойки на обществото романът е епос от типа на „Панаир на суетата“ и „Война и мир“.

По форма „Съдба човешка“ е изключително сполучлив синтез на добрата класическа традиция на големия английски роман и всички открития на XIX и XX век, като „монтажа“, „контрапункта“, едрите и общи планове — похвати, които авторът великолепно владее. Очевидно добре му служи и опитът от драматургията. Нерядко повествованието преминава в чиста публицистика, а, от друга страна, Хюз си служи широко със символи. Някои хора намират нещо общо между него и Фокнър, но те вероятно са повлияни най-вече от добре известния факт, че Хюз е бил голям почитател на американския класик и всъщност той го „донася“ в родината си след едно продължително пребиваване по здравословни причини в Америка през двайсетте години.

Разказвачът на Хюз неизменно „съучаства“ в съдбата на героите си, не пропуска да изрази по един или друг начин отношението си към тях и постъпките им, към онова, което става. Той успява да облекчи и моментите на върхово напрежение с по някой комичен детайл (каквото е например кученцето с карираната жилетка по време на злополучния нацистки марш по улиците на Мюнхен), умее да предава най-страшни събития с една привидна лекота (която има може би забавено, но затова пък, струва ми се, по-силно въздействие върху читателя). Хюз иронизира, а на моменти дори открито се подиграва с онова, което не одобрява. Той е автор, който винаги може да те изненада, защото е запазил някаква съкрушаваща детинска наивност, но тя се пречупва през един изключително зрял, високо ерудиран и изтънчен интелект.

Ужасите на войната присъстват навсякъде в „Лисица на тавана“, но не като описания на битки и масова гибел, а по-скоро опосредствано — като отражение върху хора и народи. Главният герой и свързващо звено в романа — Огъстин, е завършил офицерската школа и чака да замине за фронта, когато войната внезапно свършва. Той не е усетил на собствен гръб лишенията, не е видял с очите си безсмислената и безпощадна кланица в окопите, но е съзнавал много добре колко малки са шансовете му да оцелее някой и друг месец преди и неговото да стане едно от имената, „прочетени на висок глас по време на църковна служба“. Почувствал е и дълбоката болка по загубата на близък човек. Затова, макар и да е, така да се каже, във втория ешелон на „изгубеното поколение“, той също принадлежи към него. Какво чудно, че подобни нему млади хора ще срещнем сред

героите на Уо, Хъксли и Пауъл. Макар и да не са преки участници в боевете, те, както и героите на Олдингтън, Хемингуей или Ремарк, носят зловещия ѝ отпечатък, изживяват дълбокия разрыв с предшестващата епоха, чувстват непреодолимата пропаст между себе си и предишното поколение — според Огъстин те са „различни биологични видове“. Читателят може би ще забележи, че Огъстин е връстник на Хюз. И двамата са родени на вододела не само между два века, но и между две епохи — 1900 г. Съвсем естествено авторът е много близък до душевните трепети, странната инертност и непригодност за действителния живот на своя герой.

Скъсал с каноните на викторианската епоха, Огъстин живее усамотено в господарския си дом, който е придобил също в резултат на войната, защото действителният наследник, братовчед му Хенри, загива при Ипр. Скъсването с миналото е подчертано както в размишленията на героя и автора, така и чрез мястото, което е отделено на описанията на отминалия викториански бит и неговите ярки представители — като се започне с гротескните фигури от детските години на Огъстин — фантастичните му прачичовци, легендарния д-р Бринли, енорийския свещеник, и се свърши с носталгичните реминисценции и отживели времето си разбирания на главния слуга на Мелтън Чейз, който оплаква отмирането на необикновено разклонената и йерархично усложнена структура на прислугата в големите господарски домове — лакеи и камериерки, кухненски персонал, градинари, коняри и т.н. Самият Флемтън е анахронизъм, вкопчил се в миналото — приказан средновековен остатък, който гние и се разпада, но продължава да живее извън настоящето. Затова с поведението си, подчинено на стремежа му да стои настрана от хората, Огъстин е загадка за жителите на Флемтън и следователно техен враг.

Скъсването с миналото е, разбира се, нещо относително и далеч непълно, защото Огъстин не може да се освободи от предубежденията на своята класа. От една страна, той „отказва да дава заповеди“, докато, от друга, продължава да смята, че джентълмените са едва ли не богоизбрани. В хода на действието, особено във втората част, той донякъде се приближава до истинския живот. Затова в известен смисъл „Съдба човешка“ е и роман за „възпитанието на чувствата“. Огъстин е

отхвърлил бога, но е в плен на отвлечени философски идеи и смята за най-голямото явление на двайсети век не друг, а Фройд.

Нещастен случай в крайбрежното блато, близо до семейното имение, слага край на „отшелническия период от живота му“ и като един съвременен Кандид той тръгва по света. Първата спирка по пътя му е Германия, защото „атласът все още стои отворен на Германия“. Там, около него и колкото и невероятно да звучи това, без въобще да ги забележи, назряват и се разиграват събития с далечни и ужасяващи последици.

Победената страна е обхваната от гърчовете на икономическата криза и на изглеждащата едва ли не свръхестествена в очите на обикновения човек инфлация. Реваншистката психоза необуздано се шири. За реванш копнеят възпитаните в мига за непобедимостта на Германия аристократи и юнкери. Едни от тях, като маниакалният убиец Волф и едва ли не хипнотизирания от него Франц фон Кесен, виждат изхода от това в терора и пълния хаос, от който ще се прероди великата германска нация. Други, като Ото фон Кесен — чичото на Франц, работят за възраждането на германската армия, докато трети, като баща му Валтер и Фон Кар — в реставрацията на баварската династия.

За реванш копнеят и загубилите почва под краката си бюргери. Те са благодатна среда за процъфтяването на всякакви човеконенавистни, но облечени в най-благородна и патриотична форма идеологии. И първите, и вторите смятат, че отговорни за катастрофата са всички други, но не и действителните виновници — управляващите. И едните, и другите еднакво силно ненавиждат „червените“. Така, подхранван от желанието за реванш и идеята за Велика Германия, се заражда нацизмът. Хитлер прави неуспешния си първи опит за завземане на властта с преврат, известен в историята като „Бирения пуч“.

Това е голямата, основната тема на романа — кои са корените на Втората световна война. Семейният роман отстъпва на историческия, превръща се в епос. Но трябва да се отбележи, че авторът не вижда историческата действителност като резултат на класовото деление, или още по-малко на класовата борба, а като сблъсък между отвлечените категории Добро и Зло. Освен това не само Огъстин, но и неговият създател, авторът, са под силното влияние на фройдизма, което проличава от начина, по който се анализират историческите събития

— обяснението се търси преди всичко в човешката или масовата психика. И сякаш се стига до някаква предопределеност в психиката както на отделния човек, така и на обществото.

Но както често се случва с големия и честен творец, застанал на позициите на демократизма и хуманизма, създаваните от Хюз образи са по-близки до историческата истина, отколкото публицистичните пасажии, в които излага възгледите си. Ярък пример за това е образът на Хитлер. Макар и тук да е наблегнато на психопатията и — в съответствие с постулатите фройдизма — на сексуалната му непълноценност, изграденият образ е правдив, разкрита е точно неговата отблъскваща същност на позьор, на безпринципен, себичен, коварен страхливец и лъжец, обхванат не толкова от видението за „Велика Германия“, колкото от манията за величие и себевъздигане. Също така правдиви и силни са образите на близките му съратници. Нито той, нито те се интересуват от живота на „неговите войници мравки“, „мускулести и с глава като топлийки“, на чиито рамене се издигат към властта.

Картината на следвоенна Германия, описаните исторически събития са предадени така впечатляващо, та е трудно да повярваш, че Хюз не ги е видял с очите си. С магията на таланта си той прави историческите личности, като Хитлер, Гьоринг, Рьом, Болдуин и останалите, да изглеждат не по-малко убедителни като литературни герои от измислените. Историците могат и да открият някои неточности в детайла или последователността на събитията около „Бирения пуч“ например, но пък нали Хюз пише не история, а художествено произведение и създаденото от него е убедително и дълбоко въздействащо.

Големият автор не бяга и от социалните проблеми и конфликти на своето време. Още от самото начало той въвежда и темата на Имащите и Нямащите. Първата книга от „Лисица на тавана“ е многозначително озаглавена „Поли и Рейчъл“ — Поли, богатата племенница на Огъстин, и Рейчъл — племенницата на икономката на Мелтън Чейз, която „ще трябва да започне някъде работа още на четиринайсет години и глезените ѝ ще се подуват от стоене права“. Темата за социалното неравноправие присъства навсякъде в романа. Има я и в описанието на мюнхенския бордей, където попада младият Франц фон Кесен като участник в контрареволуционния преврат на

генерал Фон Еп. Хюз не крие на чия страна са неговите симпатии пред лицето на очевидната социална несправедливост. Той не пропуска да изобличи и дълбоко демагогската същност на политиката на Имащите. „Дългът към човечеството не се изразява в личните отношения с този или онзи човек, това е колективен дълг, изпълняван преди всичко чрез служба на либерализма, а не със случайни, дребни прояви на милосърдие, които са капка в морето“, дълбокомислено разсъждава Гилбърт, зетят на Огъстин. „Та нали никой не очаква от него да се втурне към Турция, за да спаси един или двама арменци от клане? Но другия месец той положително ще отдели време да говори на протестното събрание против зверствата в Армения...“ И воден от тази своя „принципност“, депутатът от либералната партия отказва да подслони притиснатата от бездушието на буржоазното общество Нели, сестрата на своята икономка и едвам скланя да ѝ даде почти невъзможния за обитаване „Ермитаж“.

Вече стана дума за символите, към които Хюз често прибегва. Символично е и самото заглавие на първата част от трилогията „Лисица на тавана“. Този символ се появява още в първите редове на книгата „миризмата на лисица“ е прекалено тежка, „за да се вдигне и разпръсне“. Едно лисиче се разхожда из родовия замък на кесеновци и то ни води към скритата на тавана лисица в човешки образ — убиеца Волф, който се измъква навън само за да нанесе смъртоносните си удари и отново се вмъква в бърлогата си на тавана. На тавана, в мансардната стаичка на вилата в Уфинг се укрива и Хитлер, който от „бяла врана“ се преобразява в лисица, но по-малко кръвожадна, но затова пък много по-коварна и притворна.

Но може би най-силният символ в книгата е описанието на скованата от студа могъща река, на струпаните на грамади ледени блокове, които чакат благоприятен момент да се понесат и да разкъсат мостове и диги, да пометат всичко по пътя си. Това е, струва ми се, най-ужасяващият символ, с който завършва първата част от „Съдба човешка“. Понесена върху тази могъща вълна, лисицата от тавана на Уфинг ще донесе страшни беди на човечеството.

Антивоенната насоченост на романа е повече от очевидна. Затова съвсем правилно съветската критика го оценява като „художествено изследване на немския нацизъм“, в което „дълбоко, смело и убедително, художествено правдиво е пресъздаден образът на врага в

цялата му пълнота, от редовия нацист до фюрера“.^[1] С дълбокия си хуманизъм и демократизъм, със силата на въздействието си „Съдба човешка“ се нарежда сред най-ярките и правдиви антивоенни произведения в английската, пък и в световната литература. Това е роман — предупреждение, който не губи своята стойност особено на фона на издигането на милитаризма и фашизма в много страни, пред опасността от ядрен апокалипсис, която е по-голяма сега, откогато и да било след Втората световна война.

Цветан Петков

^[1] А. П. Шишкин. „Современны английский роман“, М., „Высшая школа“, 1983 г. — Б.а. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.